

СЕКЦЫЯ «РАЗВІЦЦЁ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ ВА ЎМОВАХ ІНФАРМАТЫЗАЦЫІ ГРАМАДСТВА»

НЕАЛАГІЗМЫ ІНШАМОЎНАГА ПАХОДЖАННЯ Ў СТРУКТУРЫ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Бельская Н.П.

Беларускідзяржаўны ўніверсітэтінфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Албут А.А. – *магістр філал. навук*

Даследавана зменлівасць лексічнага складу беларускай мовы ў сувязі са з'яўленнем у ёй іншамовных слоў. Разгледжаны прычыны і вынікі запазычвання як крыніцы развіцця беларускай лексікі. Фактычным матэрыялам для даследавання стала мова дзіцячых часопісаў («Вясёлка», «Матуліна сонейка»). Запазычанні з рознай стылістычнай афарбоўкай – арганічная частка сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

У наш час не ўсе беларусы размаўляюць на роднай мове. Можна нават адзначыць, што большая частка насельніцтва карыстаецца рускай, а з беларускай сустракаецца толькі на ўроках беларускай літаратуры і мовы ў школе (універсітэтах, каледжах) [1]. З-за гэтага ў людзей складваецца ўражанне, быццам беларуская мова засталася на ўзроўні мінулага стагоддзя – мовай якая складалася на народна-дыялектнай аснове. Але гэта не так: існаванне прафесійнай лексікі, жарганізмаў гаворыць пра ўзровень развіцця мовы, а калі хтосьці вырашыць прагледзець сучасныя беларускія часопісы, творы ці паслухае размову тых, хто мовай сапраўды карыстаецца, будзе прыемна здзіўлены: наватворы, слэнг, англіцызмы, лёгкасць і нязмушанасць – ад іншых моў не адстае. І тады становіцца цікава, а калі ж гэта пачалося: можа, беларуская мова заўсёды штосьці пераймала і сачыла за развіццём іншых, як ствараліся новыя словы, адкуль яны прыйшлі і ці ідзе такая тэндэнцыя на карысць?

Стабільнасць літаратурнай нормы адносна моўнай сістэмы – гэта пэўнае адзінства, якое забяспечвае функцыянаванне літаратурнай мовы. Разам з гэтым існуе дынамічнасць нормы – прыродная зменлівасць, уласцівая мове як сацыяльнай з'яве гістарычнага характару. Найбольш відавочныя змены адбываюцца ў лексіцы. Гэта абумоўлена тым, што, па-першае, колькасць лексічных адзінак значна перавышае колькасць адзінак іншых ўзроўняў, а па-другое, лексіка непасрэдна звязана з рэчаіснасцю і пастаянна рэагуе на змены ў грамадскім жыцці: словы з'яўляюцца разам з новымі прадметамі і з'явамі, калі ўзнікае патрэба іх намінацыі, і паступова знікаюць разам з імі або набываюць новыя значэнні.

Зараз праяўляецца тэндэнцыя да інтэрнацыяналізацыі, якая абумоўлена пашырэннем і інтэнсіфікацыяй міжнацыянальных і міжнародных кантактаў у эпоху інфармацыйнай рэвалюцыі, а таксама жаданнем мець агульны тэрміналагічны фонд з іншымі сусветнымі мовамі і г.д. У прыватнасці, у беларускай мове разгляданага перыяду значна пашырылася колькасць запазычанняў, актыўна ўтвараюцца складаныя словы з іншамовнымі кампанентамі. Так, у айчыннай лексікаграфіі дзякуючы В.І. Уласевіч і Н.М. Даўгулевіч стаў развівацца асобны жанр – слоўнікі новых слоў [2–4].

Можна заўважыць, што засваенне новых запазычаных адзінак беларускай мовай арыентавана на рускую мову, якая выступае мовай-пасрэдніцай. Іншамовныя словы, якія ўжываюцца пры наяўнасці беларускіх аналагаў, уласцівыя хутчэй маладзёжнай лексіцы: *хайпаваць, лайкаць, хейціць, чыліць*. Трэба разумець, што беларускамоўнага слэнгу вельмі мала. У асноўным гэта словы з англійскай мовы, тое ж можна сказаць і пра рускую мову. У кантэксце пасрэдніцтва рускай мовы ў з'яўленні запазычанняў, слэнгу звяртаюць на сябе ўвагу дыскусіі моўцаў накшталт таго, як лепш казаць па-беларуску: *крынж* ці *крындж*?

Акрамя ўласна запазычвання (*аверсайз, ноўтбук, чып, худзі*), наватворы з'яўляюцца шляхам калькавання. Так, слова *хмарачос* утварылася, як і рускае слова *небоскрёб*, пачасткавым перакладам ад асноў *хмара* і *часачь* з англійскага слова *skyscraper*, дзе *sky* – *неба*, *scraper* – *скрабок*. Цікава адзначыць тое, што ўжо ў беларускай мове слова *хмарачос* «натхніла» ўтварэнне слова *землячос* 'выцягнуты ўздоўж будынак'.

Некаторыя запазычаныя словы, якія цяпер актыўна выкарыстоўваюцца ў мове, раней мелі іншае значэнне. Напрыклад, *контэнт* і *кантэнт*; *компут* і *камп'ютар*, *клик* і *клік*. У старабеларускай мове *контэнт* – гэта прыметнік, які азначаў 'задаволены', *компут* – 'рахунак', а

вытворны дзеяслоў меў значэнне 'разлічваць' [4–5]. Некаторыя запазычанні настолькі прыжываюцца, што нават замяняюць уласнабеларускія словы. Напрыклад, *кветка* і *краска*. Якое з іх наша? Зусім не тое, што часцей ужываецца, бо *кветка*- запазычанне з польскай мовы.

Запазычанні траплялі ў нашу мову з даўніх часоў. Пранікненню іншамовных слоў садзейнічалі гандлёвыя сувязі, стасункі з суседнімі краінамі, развіццё навукі і асветы і інш. Напрыклад, з'яўляліся перакладныя творы (рэлігійныя, мастацкія, гістарычныя) - і разам з імі з'яўлялася запазычаная лексіка. Іншамовныя словы сустракаліся ва ўсіх сферах жыцця: гэта былі і грамадска-палітычныя найменні, і сацыяльна-эканамічныя, і ваенныя, і бытавыя, і многія іншыя, у тым ліку і лексіка, што характарызуе чалавека па яго фізічных, псіхічных і інтэлектуальных якасцях. Можна нават сказаць, што ў нейкай ступені дзякуючы запазычанням сфарміравалася высокаразвітая мова, здольная абслугоўваць усе сферы жыцця.

Статус запазычанняў і стаўленне да іхразглядаюцца не толькі ў навуковых выданнях, але і абмяркоўваюцца ў СМІ. Працытуем публікацыю з газеты «Звязд»: «Іншамовныя словы могуць выкарыстоўвацца не толькі для называння новых прадметаў і рэалій, але і быць данінай модзе, з'яўляцца больш сацыяльна прэстыжнымі. Пагадзіцеся, *Я працую ў клінінгававай кампаніі* гучыць больш салідна, чым *Я працую прыбіральшчыцай*, хоць размова пра адно і тое ж... Да таго ж нават калі ў запазычанняў ёсць беларускамоўныя адпаведнікі-сінонімы, гэтыя словы ўсё ж маюць свае сэнсавыя нюансы. Вы скажаце *цяжкі падлетак*, але не скажаце *цяжкі тынэйджар*, праўда? *Крэатыўнасць* і *творчасць* - адно і тое ж? Калі задумацца, дык і не зусім, ёсць розніца. Або калі нам трэба нешта дэталізаваць, запазычанні таксама прыходзяць на дапамогу. Падлетку сёння важна, што ён хоча апрануць: *байку*, *худзі* або *світшот*» [6].

З'яўленне новых слоў – гэта абсалютна нармальны працэс, які толькі дапамагае і паляпшае нашу родную мову, пашырае сферы яе выкарыстання. Часта яны фарміруюцца шляхам запазычвання іншамовных слоў, таму што няма сэнсу прыдумваць новыя тэрміны для таго, што ўжо мае сваю назву. Гэтыя запазычанні часта пераходзяць да нас па ўзоры рускай мовы Самыя распаўсюджаныя запазычанні – англіцызмы. Не трэба баяцца гэтых змен, бо адзінкі з іншых моў з'яўляліся заўсёды і пасля іх мова не сапсавалася, а наадварот, паказала, што яна не мёртвая і працягвае развівацца.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. *Итоги переписи населения Республики Беларусь 2019 года* [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://www.belstat.gov.by>.
2. Уласевіч, В.І. Слоўнік новых слоў беларускай мовы / В.І. Уласевіч, Н.М. Даўгулевіч. – Мінск : ТетраСистемс, 2009. – 448 с.
3. Уласевіч, В.І. Беларуска-рускі тлумачальны слоўнік новых слоў і новых значэнняў слоў / В.І. Уласевіч, Н.М. Даўгулевіч. – Мінск : Аверсэв, 2013. – 256 с.
4. Уласевіч, В.І. Слоўнік новых новых запазычаных слоў беларускай мовы / В.І. Уласевіч, Н.М. Даўгулевіч. – Мінск : Беларусь, 2023. – 175 с.
5. *Старабеларускі лексікон: падручны перакладны слоўнік / уклад. М.Р. Прыгодзіч, Г.К. Ціванова.* – Мінск : Хата, 1997. – 175 с.
6. Ляўковіч, А. «Старажытная. Ты самая славянская...»? Запазычанні ў мове: добра ці не? [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://viazda.by/en/node/302696>.